

مقایسه ادراک زمان از طریق استعاره‌ها در دانشجویان با و

بدون اختلال وسواسی - جبری

هاله ایماندوست¹

علی عیسی‌زادگان²

اسماعیل سلیمانی³

چکیده

هدف: یکی از جنبه‌های شناختی اختلال وسواسی - جبری، ویژگی‌های ادراک زمان در افراد مبتلاست. هدف پژوهش حاضر، بررسی ویژگی‌های ادراک زمان در این افراد و مقایسه آن با افراد فاقد اختلال با به کارگیری استعاره‌های زمان بود. **روش:** در این پژوهش به روش علی - مقایسه‌ای، از میان جامعه 70 نفری دانشجویان مبتلا به اختلال وسواسی - جبری مراجعه‌کننده به مرکز مشاوره دانشگاه مراغه در سالهای 1394 تا 1397، 40 نفر به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند و 40 نفر فاقد اختلال روانپزشکی با گروه نمونه هم‌متا شد. کلیه شرکت‌کنندگان به پرسشنامه وسواسی - جبری ونکوور و پرسشنامه استعاره‌های زمان پاسخ دادند. تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از نرم‌افزار اسپ.اس.پی.اس 23 انجام شد. **یافته‌ها:** نتایج حاصل از تحلیل واریانس چندمتغیره حاکی از وجود تفاوت معنادار بین افراد مبتلا به اختلال وسواسی - جبری و افراد فاقد اختلال در ادراک زمان بود؛ به این ترتیب که افراد وسواسی در سه عامل «زمان خصمانه، گذر تند زمان و زمان وحشی» نمره بالاتری کسب کردند. **نتیجه‌گیری:** ادراک زمان در افراد مبتلا به اختلال وسواسی - جبری دارای ویژگی‌های خاصی است که اطلاع از آنها می‌تواند در طرح‌ریزی درمان‌های جدید مفید واقع شود و چارچوب گسترده‌تری از ویژگی‌های شناختی افراد مبتلا به اختلال وسواسی جبری را در اختیار درمانگران قرار دهد.

واژگان کلیدی: اختلال وسواسی - جبری، ادراک زمان، استعاره.

دریافت مقاله: 98/10/16؛ تصویب نهایی: 99/02/14.

1. دانشجوی دکتری دانشگاه ارومیه.

2. استاد گروه روان‌شناسی دانشگاه ارومیه.

3. دانشیار گروه روان‌شناسی دانشگاه ارومیه (نویسنده مسئول) / نشانی: ارومیه؛ والفجر 2، خ صداوسیما، دانشکده ادبیات، گروه روان‌شناسی / نمابر:

Email: E.soleimani@urmia.ac.ir / 04432752741

الف) مقدمه

اختلال وسواسی - جبری¹ چهارمین اختلال شایع روانی در کشورهای پردرآمد و دهمین عامل ناتوان‌کننده در دنیا محسوب می‌شود (سکاپیناکیس² و همکاران، 2016). این اختلال با دو ویژگی شناخته می‌شود: وسواسهای فکری که به صورت افکار تکراری ناخواسته، امیال یا تصاویر مزاحم تجربه می‌شوند و اعمال وسواسی که شامل رفتارهای تکراری یا اعمال ذهنی‌اند (ناکاگوا و همکاران، 2018)³. اختلال وسواسی - جبری در سراسر دنیا شیوع دارد و در توزیع جنسی، سن شروع و هم‌ابتلائی با بیماری‌ها، در تمام فرهنگها شباهتهای اساسی دیده می‌شود؛ اما در تظاهر علائم، تفاوت‌های منطقه‌ای نیز وجود دارد و عوامل فرهنگی ممکن است در شکل دادن به محتوای وسواسی - جبری نقش داشته باشند. (انجمن روانپزشکی آمریکا، 1394)

اخیراً به دلیل ناراضی‌ناشی از تبیین‌های پیشین رفتاری، پژوهشگران در تبیین اختلال وسواسی - جبری به سازه‌های شناختی و فراشناختی گرایش روزافزونی پیدا کرده‌اند (ریس و آندرسون، 2014)⁴. افزایش تمایل و تأکید بر دیدگاههای شناختی در خصوص تبیین اختلال وسواسی - جبری، از دهه 1980 شروع شد؛ متخصصان معتقد بودند که افزودن مداخله‌های شناختی به درمان این اختلال موجب افزایش اثربخشی درمان و کاهش عود بیماری می‌شود (پورفرج عمران و همکاران، 1395). بسیاری از نظریه‌پردازان مدل‌های وسواسی، عامل شناخت را یکی از عوامل اصلی در شکل‌گیری اختلال وسواس می‌دانند (ناکاگوا و همکاران، 2018)؛ طوری که باور بر این است با اصلاح باورها و ارزیابی‌های مربوط به این اختلال، می‌توان در جهت درمان آن گام برداشت (آبراموویتز و همکاران، 2017). یکی از مؤلفه‌های شناختی تأثیرگذار در کیفیت زندگی افراد، درک و دریافت آنان از زمان است. رویکرد خاصی که فرد به زمان دارد، با بهزیستی او رابطه دارد. (دراک و همکاران، 2008)⁵

قضاوت درباره زمان و تجربه زمان، اجزای متفاوت ادراک زمان‌اند (کت و همکاران، 2019)⁷. از لحاظ روان‌شناسی گرچه از حس زمان صحبت می‌کنیم، ولی هیچ اندام حسی برای ادراک گذر زمان یا مدت وجود ندارد (والت و همکاران، 2019)⁸. نارسایی در ادراک زمان⁹ می‌تواند پیامدهای گوناگون در کارکردهای شناختی دیگر داشته باشد. عوامل مختلفی بر ادراک زمان مؤثرند و ابتلا به بیماری‌های جسمی و روانی

1. Obsessive-Compulsive Disorder (OCD)

2. Skapinakis

3. Nakagawa

4. Rees & Anderson

5. Abramowitz, Blakey, Reuman & Buchholz

6. Drake, Duncan, Sutherland, Abemethy & Henry

7. Kent, Doorn, Hohwy & Klein

8. Vallet, Laflamme & Grondin

9. Time Perception

391 هاله ایماندوست و همکاران

می‌تواند موجب اختلال در این فرایند شود (ریو و همکاران،¹ 2015). تجربه ذهنی زمان،² جریانی مداوم است که در افراد مختلف متفاوت بوده و به اندازه خود انسانها ممکن است متنوع باشد (گروندین،³ 2010). زمان روان‌شناختی،⁴ زمان ذهنی یا تجربه شده است و بیشتر به حالات درونی وابسته است که ممکن است بیولوژیکی یا یک تجربه شخصی باشد (رادریجز،⁵ 2005). یکی از موارد مطرح در روان‌شناسی زمان، رابطه حس زمان و ادراک آن با ویژگی‌های روان‌شناختی افراد است. (ویمن و همکاران،⁶ 2006)

با توجه با اینکه ادراک استعاری زمان می‌تواند در حالات هیجانی مختلف متفاوت بوده و نیز در شکل‌گیری ادراکات فردی و احتمالاً اختلالات روانی نقش داشته باشد، به نظر می‌رسد وقوف به ادراک استعاری زمان در افراد وسواسی می‌تواند در تدارک تمهیدات درمانی برای این افراد بسیار مفید باشد. با توجه به درگیری بسیار شدید افراد وسواسی با زمان، به احتمال زیاد ادراک این افراد از زمان دارای خصوصیات منحصر به فردی باشد که پژوهش حاضر به منظور دستیابی به این ویژگی‌ها انجام گرفته است. تمامی متخصصان بالینی در کار درمانی با افراد وسواسی، درگیری بسیار شدید این افراد را با مقوله زمان مشاهده کرده‌اند. تنها مطالعه‌ای که در میان پژوهش‌های داخلی و خارجی توسط پژوهشگر یافت شد، مطالعه‌ای بود که توسط اصفهانی و همکاران (1393) در دانشگاه اصفهان انجام شده است. در این مطالعه، تأثیر درمان دیدگاه زمان بر شدت علائم وسواسی و جبری بررسی و اثربخشی این درمان بر شدت علائم وسواس گزارش شده است. در این مطالعه نیز ویژگی‌های ادراک زمان بررسی نشده است. با توجه به جستجوهای انجام شده توسط محقق در بین پژوهش‌های داخلی و خارجی، هیچ پژوهشی یافت نشد که ویژگی‌های ادراک زمان را در افراد مبتلا به اختلال وسواسی - جبری بررسی کرده باشد. لذا پژوهش حاضر برای پرکردن این فضای خالی پژوهشی و پاسخ به این سؤال که: «آیا ادراک استعاری زمان در افراد مبتلا به اختلال وسواسی - جبری و افراد بدون اختلال تفاوت دارد؟» طراحی شده است.

افراد مبتلا به اختلال وسواسی - جبری، در انجام فعالیتهای روزمره زندگی، کندتر از افراد بدون اختلال عمل می‌کنند. مطالعات عصب - روان‌شناختی نشان داده‌اند که این افراد در مقایسه با سایرین در کارکردهای اجرایی (زمان‌بندی، شروع و توقف) مشکل دارند (تورسن⁷ و همکاران، 2017). اما از لحاظ روان‌شناختی اگرچه به حس زمان اشاره می‌شود، ولی هیچ اندام حسی برای ادراک گذر زمان یا مدت

-
1. Ryu, Kook, Lee, Ha & Cho
 2. Mental Experience of Tim
 3. Grondin
 4. Psychological Time
 5. Rodriguez
 6. Wittmann, Volmer, Schweiger & Hiddeann
 7. Thorsen

392 ♦ مقایسه ادراک زمان از طریق استعاره‌ها در دانشجویان با ...

وجود ندارد (المان و همکاران،¹ 2016). در این پژوهش برای بررسی زمان از استعاره استفاده شده است. نظریه استعاره مفهومی،² انقلابی در مطالعات استعاره به شمار می‌رود. این نظریه با کتاب «استعاره‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم»³ نوشته لیکاف و جانسون⁴ (1980) مطرح شد. در این نظریه، استعاره تنها یک ویژگی ادبی مختص زبان نیست، بلکه ابزاری برای تفکر و درک مفاهیم پیچیده و انتزاعی به شمار می‌رود (منصوری و همکاران، 1396). لیکاف و جانسون معتقدند بسیاری از مفاهیم مانند زمان، زندگی و مرگ، به صورت استعاری درک می‌شوند (تیم،⁵ 2018). یکی از مهم‌ترین خصوصیات کارکردی استعاره‌ها، انتقال مفاهیم فرهنگی و اجتماعی است (علیزاده‌فرد و همکاران، 1389). استعاره‌های زمان، منبعی غنی درباره ارزشیابی از زمان‌اند و انتخاب آنها می‌تواند با حالات انگیزشی و شناختی در ارتباط باشد. سویل و ناسال در سال 2009 پرسشنامه‌ای برای سنجش ادراک استعاری زمان طراحی کردند. در این پرسشنامه چندین رویکرد نسبت به زمان مطرح شده است که عبارتند از: زمان دوستانه،⁶ زمان خصمانه،⁷ گذر تند زمان،⁸ زمان پوچ،⁹ زمان دقیق،¹⁰ زمان وحشی¹¹ و اهمیت لحظه حال.¹² رویکردی که فرد نسبت به زمان دارد می‌تواند تأثیر بسیاری بر حالات روانی فرد داشته باشد (پرزبیرکا، 2012). با توجه به درگیری افراد مبتلا به اختلال وسواسی-جبری با مقوله زمان، به نظر می‌رسد اشراف به ویژگی‌های ادراک زمان در این افراد می‌تواند منجر به افزایش اطلاعات از ویژگی‌های شناختی خاص این افراد شود. ادراک زمان به عنوان سازه‌ای حائز اهمیت در حوزه شناختی که اخیراً در اختلالات روانی مختلف بررسی می‌شود، در افراد مبتلا به اختلال وسواسی-جبری به طور کامل شناخته نشده است. روشن شدن ویژگی‌های این سازه می‌تواند برای پژوهشگران و متخصصان این حوزه، دیدگاه جدیدی در برخورد با این اختلال فراهم آورد.

اصفهان‌ی و همکاران (1393) در دانشگاه اصفهان، تأثیر درمان دیدگاه زمان بر شدت علائم وسواس و اجبار را بررسی و اثربخشی این درمان را بر شدت علائم وسواس گزارش کردند.

زیمباردو و بوید¹³ (1999) نشان دادند دیدگاه منفی افراد به گذشته، با افسردگی، اضطراب و عزت نفس پایین رابطه دارد. ناپ و کاربوت¹ (1958) در پژوهشی نشان دادند افراد با انگیزه پیشرفت بالا و پایین، از

1. Allman, Penney & Meck

2. *The Conceptual Metaphor Theory*

3. *Metaphors We Live by*

4. Lakoff & Johnson

5. Trim

6. *Friendly Time*

7. *Hostile Time*

8. *Rapid Passage of Time*

9. *Empty Time*

10. *Subtle Time*

11. *Wild Time*

12. *Significance of the Moment*

13. *Zimbaro & Boyd*

393 هاله ایماندوست و همکاران

استعاره‌های متفاوتی استفاده می‌کنند (وان‌یک و همکاران، 2011²). پژوهشها همچنین حاکی از آن است که عاطفه مثبت با «خود در حال حرکت» و عاطفه منفی با «زمان در حال حرکت» رابطه دارد (میوسر و همکاران، 2009³). پرزیورکا⁴ (2012) نشان داد که نوع نگرش نسبت به زمان با معنادر بودن زندگی برای افراد ارتباط مستقیم دارد. تفاوتیابی در ادراک زمان در بین زنان و مردان، جوانها و افراد پیر، الکی‌ها و بیماران مضطرب نیز گزارش شده است (بلاک و همکاران، 2000⁵؛ نظری و همکاران، 1395). سوئل-کواپنسکا و نوسال⁶ (2009) نشان دادند مردان شاد اغلب زمان را با استعاره‌های بالارونده، شخص خوب، هارمونی و مردان ناشاد آن را با استعاره‌های یک شخص بد، فاسدشده، یکنواخت، خالی و اسارت در نظر گرفتند. راشر⁷ (2011) بیان می‌کند ادراک هیجانها تابعی از استعاره‌های زمان است. افراد با بازنمایی زمان در حال حرکت، نمره‌های بالاتری در اضطراب صفت - حالت و افسردگی دارند. (متلاک و همکاران، 2005⁸)

والت و همکاران (2019) در پژوهشی سازوکارهای درگیر در ادراک زمان را هنگام پیش‌بینی تحریک هیجانی توسط EEG بررسی کردند. ادراک زمان در افراد با سکنه مغزی (سوسا و همکاران، 2019⁹)، اضطراب حالت و صفت (لیو و لی، 2019¹⁰)، اسکیزوفرنی (اودا و همکاران، 2018¹¹)، هانتینگتون (وز و همکاران، 2018¹²) و اختلال شخصیت مرزی (برلین و همکاران، 2004¹³) بررسی شده است. همچنین کنت و همکاران (2019) نشان داده‌اند که در ادراک تأخیری زمان در افراد افسرده، ناامیدی نقش محوری دارد. اما این سازه در افراد دارای اختلال وسواسی - جبری بررسی نشده است.

ب) روش

پژوهش حاضر از نوع علی - مقایسه‌ای یا پس‌رویدادی¹⁴ است. در این روش، متغیر یا متغیرهای مورد علاقه پژوهشگر در معرض دستکاری مستقیم او قرار ندارند، بلکه پس از وقوع انتخاب شده‌اند (کریستینس و همکاران، 2015¹⁵).

1. Knap & Garbutt
2. Van Beek, Berghuis, Kerkhof & Beekman
3. Hauser, Carter & Meier
4. Przepiorka
5. Block, Hancock & Zakay
6. Sobol-Kwapinska & Nosal
7. Ruscher
8. Matlock, Ramsca & Boroditsky
9. Sousa, Bastos, Gupta & Orsini
10. Liu & Li
11. Ueda, Maruo & Sumiyoshi
12. Vez, Köhli, Frey, Magezi, Annoni, Burgunder
13. Berlin, Edmun & Rolls
14. Ex Post Fact Study
15. Christensen, Johnson & Turner

394 ♦ مقایسه ادراک زمان از طریق استعاره‌ها در دانشجویان با ...

(2011). پژوهش شامل دو گروه اصلی و مقایسه است که به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. مشارکت‌کنندگان گروه مقایسه از نظر ویژگی‌های دموگرافیک با گروه آزمایشی همتا شدند. هر دو گروه به پرسشنامه‌های پژوهش پاسخ دادند.

1. جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه دانشجویان مبتلا به اختلال وسواسی-جبری مراجعه‌کننده به مرکز مشاوره دانشگاه مراغه (80 نفر) بین سالهای 1394 تا 1397 بود. نمونه این پژوهش شامل 40 زن و مرد مبتلا به اختلال وسواسی-جبری بود که به دلیل عدم دسترسی به تمام اعضای فهرست جامعه آماری و عدم تمایل تمامی اعضای در دسترس به مشارکت در پژوهش، به صورت نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. 40 نفر نیز به عنوان گروه مقایسه انتخاب و از نظر ویژگی‌های دموگرافیک (سن، جنسیت و تحصیلات) با گروه نمونه همتاسازی شدند. کل نمونه پژوهش شامل 68 زن و 12 مرد با میانگین سنی 33/61 بود. از بین این تعداد، 10 درصد زیر دیپلم، 35 درصد دیپلم و بالاتر و 55 درصد دارای مدرک لیسانس و بالاتر بودند.

ملاکهای ورود به نمونه عبارت بود از: تشخیص اختلال وسواسی-جبری، کسب نمره بالای 70 در آزمون وسواسی-جبری و نکوور و تمایل به شرکت در پژوهش. ملاکهای خروج نیز عبارت بود از: کسب نمره پایین‌تر از 70 در آزمون وسواسی-جبری و نکوور و عدم تمایل به همکاری در پژوهش. ملاکهای ورود به گروه مقایسه عبارت بود از: کسب نمره پایین‌تر از 70 در آزمون وسواسی-جبری و نکوور و تمایل به همکاری در پژوهش. ملاکهای خروج نیز عبارت بود از: کسب نمره بالاتر از 70 در آزمون وسواسی-جبری و نکوور و عدم تمایل به مشارکت در پژوهش.

2. ابزار

یک) مصاحبه بالینی: به منظور تشخیص اختلال وسواسی-جبری از مصاحبه بالینی مبتنی بر DSM توسط متخصص روانپزشک استفاده شد. بر این اساس، افراد گروه نمونه کسانی بودند که توسط روانپزشک، مبتلا به اختلال وسواسی-جبری تشخیص داده شده‌اند.

دو) مقیاس وسواسی-جبری و نکوور: پرسشنامه وسواسی-جبری و نکوور، یک ابزار خودسنجی برای سنجش دامنه وسیعی از نشانه‌های وسواس است که توسط توردارسون و همکاران¹ (2004) معرفی و دامنه وسیع‌تری از افکار وسواسی، اعمال وسواسی، رفتار اجتنابی و ویژگی‌های شخصیتی مرتبط با وسواس را می‌سنجد. این پرسشنامه، 55 سؤال دارد و شش زیرمقیاس آلودگی، واریسی، افکار وسواسی، احتکار، کمال‌گرایی/دقت و تردید را شامل می‌شود. در ایران ویژگی‌های روان‌سنجی این ابزار توسط ایزدی و

1. Thordarson

395 هاله ایماندوست و همکاران

همکاران در سال 1391 در دانشگاه اصفهان بررسی شده است. روایی این آزمون بسیار مطلوب گزارش شده و پایایی بازآزمایی آن، 0/94 و پایایی با روش آلفای کرونباخ، 0/85 است. (ایزدی و همکاران، 1391)

سه) پرسشنامه استعاره‌های زمان: این پرسشنامه دارای 32 سؤال و چهار خرده‌مقیاس است. هر کدام از سؤالات، استعاره‌ای از زمان است که آزمودنی‌ها در طیف لیکرتی چهار گزینه‌ای، از کاملاً متناسب تا کاملاً نامتناسب، به آنها نمره می‌دهند. خرده‌مقیاس‌های این آزمون عبارتند از: زمان خصمانه، گذر تند زمان، زمان وحشی و زمان پوچ. استعاره‌های به کار رفته در این آزمون با اقتباس و ترجمه از آزمون استعاره‌های زمان (TMQ) سوبل-کواپنسکا و نوسال (2009) تدوین و پس از هماهنگ‌سازی با فرهنگ ایرانی، توسط 10 نفر از اساتید ادبیات و پنج نفر از اساتید روان‌شناسی تأیید شده‌اند. اعتبار این ابزار در نمونه کل (N=80) به روش آلفای کرونباخ برابر با 0/927 محاسبه شده است که ضریب همسانی درونی خوبی تلقی می‌شود. مقدار ضریب آلفا به تفکیک برای زیرگروه بالینی و غیر بالینی به ترتیب: 0/880 و 0/935 به دست آمد.

3. روش اجرا

در این پژوهش دو گروه با روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. تمامی مشارکت‌کنندگان گروه آزمایشی دارای تشخیص اختلال وسواسی-جبری از سوی روانپزشک و نمره بالای 70 در آزمون وسواسی-جبری ونکوور بودند. گروه دوم (گروه مقایسه) از نظر سن، جنسیت و میزان تحصیلات با گروه آزمایشی همتا شدند. شرط ورود افراد به این گروه، علاوه بر احراز ویژگی‌های دموگرافیک، کسب نمره زیر 70 در آزمون وسواسی-جبری ونکوور بود. هر کدام از مشارکت‌کنندگان پژوهش در یک جلسه مشاوره حضور پیدا کردند و پس از ارائه توضیحات لازم توسط پژوهشگر درباره تحقیق، به پرسشنامه استعاره‌های زمان پاسخ دادند. مشارکت‌کنندگان گروه اصلی پس از پاسخگویی به پرسشنامه‌ها، یک جلسه مشاوره رایگان از طرف پژوهشگر برای قدردانی از مشارکت در پژوهش دریافت کردند. برای رعایت ملاحظات اخلاقی، بعد از پاسخگویی به پرسشنامه، توضیحات کامل درباره هدف پژوهش و چرایی اجرای پژوهش نیز به مشارکت‌کنندگان ارائه شد.

ج) یافته‌ها

برای توصیف داده‌های جمع‌آوری شده از آماره‌های میانگین و انحراف استاندارد و برای فرضیه‌های پژوهشی، از روش تحلیل واریانس چندمتغیره (مانووا)¹ استفاده شد. در جدول 1، میانگین و انحراف معیار نمره‌های آزمودنی‌های دو گروه در خرده‌مقیاس‌های آزمون استعاره‌های ادراک زمان نشان داده شده است.

جدول 1: اطلاعات توصیفی نمونه در خرده‌مقیاس‌های ادراک زمان

گروه	متغیر	حداقل	حداکثر	میانگین	خطای معیار	انحراف معیار
اصل	زمان خصمانه	15	41	26/12	1/08	6/86
	گذر تند زمان	13	32	22/72	0/6	3/80
	زمان وحشی	12	28	19	0/56	3/52
	زمان پوچ	4	17	8/92	0/45	2/87
مقایسه	زمان خصمانه	12	36	20/20	1/06	6/68
	گذر تند زمان	7	28	18/60	0/85	5/4
	زمان وحشی	8	25	16/52	0/74	4/7
	زمان پوچ	4	24	7/8	0/57	3/62
رما	زمان خصمانه	12	41	23/16	0/82	7/36
	گذر تند زمان	7	32	20/66	0/57	5/08
	زمان وحشی	8	28	17/76	0/48	4/31
	زمان پوچ	4	24	8/36	0/37	3/29

قبل از استفاده از آزمون تحلیل واریانس چند متغیری احراز شدن پیش‌فرض‌های این روش توسط آزمونهای باکس و لوین بررسی شد. در جدول 2، آزمون باکس برای بررسی پیش‌فرض برابری ماتریس کواریانس مشاهده‌شده متغیر وابسته، در دو گروه ارائه شده است.

جدول 2: آزمون ماتریس‌های همگنی کوواریانس

16/20	مقدار M باکس
1/53	آماره F
10	درجه آزادی 1
29086/85	درجه آزادی 2
0/122	معناداری

نتایج این آزمون، پیش فرض برابری کوواریانس‌ها را تأیید می‌کند. به منظور بررسی فرض نرمال بودن داده‌ها از آزمون کالموگروف-اسمیرنوف استفاده شده است. مقدار این آماره برای چهار متغیر وابسته، به ترتیب: با 0/05، 0/06، 0/0043 و 0/003 به دست آمد که عدم معناداری آنها ($p < 0/05$) حاکی از نرمال بودن توزیع نمره‌هاست.

از آزمون لوین برای بررسی پیش فرض همگنی واریانس‌ها در دو گروه استفاده شد. نتایج این آزمون در جدول 3 آمده است. بر اساس نتایج مندرج در جدول 3، پیش فرض همگنی واریانس‌ها نیز رعایت شده است. ($p > 0/05$)

جدول 3: نتایج آزمون لوین؛ بررسی پیش فرض همگنی واریانس‌ها

متغیر	آماره اف	درجه آزادی 1	درجه آزادی 2	معناداری
زمان خصمانه	0/179	1	78	0/67
گذر تند زمان	0/182	1	78	0/63
زمان وحشی	0/20	1	78	0/56
زمان پوچ	0/63	1	78	0/43

نتایج آزمون لوین نشان داد که تفاوت واریانس‌ها در متغیرهای بین دو گروه، معنادار نیست ($p > 0/05$). بر اساس این نتایج، پیش فرض همگنی واریانس‌ها در متغیرهای فوق، در گروه‌های مطالعه تأیید شد. این آزمون برای هیچ کدام از متغیرها معنادار نبود؛ یعنی واریانس‌ها در دو جامعه برابرند و استفاده از آزمونهای پارامتریک بلامانع است. با توجه به تأیید شدن پیش فرضها، اجرای آزمون تحلیل واریانس چند متغیره مجاز است. مقدار آماره‌های مدنظر برای بررسی اثر ترکیبی مجموعه متغیرهای وابسته (چهار خرده‌مقیاس ادراک زمان) در دو گروه اصلی و مقایسه، در جدول 4 آمده است.

398 ♦ مقایسه ادراک زمان از طریق استعاره‌ها در دانشجویان با ...

جدول 4: آزمونهای چند متغیره

ضریب ایثا دو سهی	معناداری	درجه آزادی خطا	درجه آزادی مفروض	آماره اف	مقدار	
0/222	0/001	75	4	5/338	0/222	اثر پیلائی
0/222	0/001	75	4	5/338	0/778	لامیدای ویلکس
0/222	0/001	75	4	5/338	0/285	اثر هنلینگ
0/222	0/001	75	4	5/338	0/285	بیشترین ریشه روی

جدول 5 برای بررسی تفاوت‌های دو گروه در تک تک عوامل اف معناداری به صورت جداگانه نتایج آزمون اثرات بین گروهی را نشان می‌دهد.

جدول 5: آزمون اثرات بین آزمودنی‌ها

ایثا دو سهی	معناداری	آماره اف	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات تیپ 3	متغیر وابسته	منبع
0/164	0/0001	15/30	702/11	1	702/11	زمان خصمانه	گروه
0/167	0/0001	15/60	340/31	1	340/31	گذر تند زمان	
0/083	0/009	7/09	122/51	1	122/51	زمان وحشی	
0/030	0/127	2/37	25/31	1	25/31	پوچی	

با اجرای تصحیح بونفرونی، با داشتن چهار متغیر وابسته مقدار حده معناداری باید کوچک‌تر از 0/0125 باشد.¹ بر اساس نتایج مندرج در جدول 5، این امر درباره سه متغیر زمان خصمانه، گذر زمان و زمان وحشی صادق است. به عبارت دیگر؛ تحلیل هر یک از متغیرها به تنهایی با استفاده از آلفای میزان شده بونفرونی نشان داد که دو گروه اصلی و مقایسه از لحاظ سه مؤلفه ادراک زمان، تفاوت معناداری با یکدیگر داشتند ($p < 0/0125$). بررسی میانگینها نشان می‌دهد گروه اصلی در این سه متغیر، نمراتی بالاتر از گروه گواه دریافت کرده است. این دو گروه در متغیر پوچی با یکدیگر متفاوت نبودند ($p > 0/0125$). همچنین جدول 5 نیز هر یک از متغیرها را جداگانه مورد بررسی قرار می‌دهد. بر اساس اطلاعات جدول 4، نتیجه آزمون اثر ویلکس، اف برابر با 5/35 و معنادار است ($p < 0/01$)؛ در نتیجه، عامل گروهی (منظور متغیر وابسته ترکیبی در دو گروه) در کل معنادار است. همچنین مقدار ایثا دو سهی نیز بیشتر از 0/14 و برابر با 0/22 است که حاکی از اندازه اثر زیاد است.

1. برای انجام این تصحیح، حده معناداری بر تعداد متغیرهای وابسته تقسیم می‌شود: $0/05/4=0/125$

یافته‌های پژوهش حاکی از این است که از بین چهار متغیر ادراک زمان، سه متغیر زمان خصمانه، گذر تند زمان و زمان وحشی، در دو گروه اصلی و مقایسه، تفاوت معناداری دارند؛ به طوری که این سه متغیر توسط افراد مبتلا به اختلال وسواسی-جبری در قیاس با گروه مقایسه، به طور معناداری بیشتر انتخاب شده‌اند. بین دو گروه در متغیر زمان پوچ تفاوت معناداری دیده نشد.

ز) بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به نبود پژوهش‌های تجربی در زمینه ویژگی‌های ادراک زمان در افراد مبتلا به اختلال وسواسی-جبری، این مطالعه با هدف دستیابی به ویژگی‌های خاص ادراک زمان در افراد مبتلا به اختلال وسواسی-جبری در مقایسه با افراد بدون اختلال انجام شد. نتایج نشان داد که ادراک استعاری زمان در افراد مبتلا به اختلال وسواسی-جبری، تفاوت معناداری با افراد بدون اختلال دارد و این تفاوت در سه عامل گذر تند زمان، زمان خصمانه و زمان وحشی دیده می‌شود؛ به این ترتیب که در هر سه عامل، افراد وسواسی نمره بالاتری کسب کردند.

پژوهشهایی حاکی از تفاوت ادراک زمان در افراد مبتلا به اختلال شخصیت مرزی (برین و همکاران، 2004)، افراد مبتلا به افسردگی، اضطراب و عزت نفس پایین (زیباردو و بوید، 1999)، سالمندان و جوانان (نظری و همکاران، 1395) و سالمندان ساکن در آسایشگاه سالمندان (ویتن و همکاران، 2006) انجام گرفته و در پژوهش اصفهانی و همکاران (1393) تأثیر درمان دیدگاه زمان بر شدت علائم وسواس و اجبار بررسی شده و اثربخشی این درمان بر شدت علائم وسواس گزارش شده است؛ ولی پژوهشی که به بررسی تفاوت ادراک زمان در افراد مبتلا به اختلال وسواسی-جبری با افراد بدون اختلال پرداخته باشد، یافت نشد. لذا امکان مقایسه نتایج وجود ندارد. اما در توجیه و تبیین نتایج به دست آمده می‌توان گفت که اختلال وسواسی-جبری در درجه نخست، با افکار تکرارشونده و ناخواسته‌ای که باعث آزار و رنج فرد می‌شوند و در درجه دوم، با رفتارها یا آیین‌مندی‌های ذهنی تکراری برای کاهش پریشانی و اضطراب ناشی از افکار وسواسی، مشخص می‌شود. هر دوی این فرایندها بسیار زمان‌گیر بوده، گاهی تمامی زمان مفید فرد را اشغال می‌کنند و به این ترتیب، فرد وسواسی در انجام وظایف روزمره به مشکل برمی‌خورد و برای انجام هیچ کاری وقت ندارد. به این ترتیب، زمان تبدیل به اولین و مهم‌ترین مشکل افراد وسواسی می‌شود.

در پژوهش حاضر نمره بالای کسب شده در استعاره‌های «زمان خصمانه» توسط افراد وسواسی می‌تواند نشان‌دهنده نگرش خصمانه این افراد نسبت به زمان باشد. این افراد در جدالی دائمی با زمان به سر می‌برند و هرگز نمی‌توانند کنترل مورد انتظار خود را بر زمان به دست بیاورند و این گونه است که زمان برای آنها وحشی و خارج از کنترل می‌شود و همان طور که نتایج پژوهش نشان می‌دهد، در استعاره‌های «زمان

400 ♦ مقایسه ادراک زمان از طریق استعاره‌ها در دانشجویان با ...

وحشی» نیز این افراد نمره بالاتری کسب کرده‌اند. علاوه بر وحشی و خصمانه بودن زمان برای افراد وسواسی، پژوهش حاکی از آن است که این افراد در استعاره‌های «گذر تند زمان» نیز نمره بالاتری کسب کرده‌اند. برای وسواسی‌ها، زمان به صورت غیر قابل اجتنابی تند می‌گذرد؛ زیرا مدام درگیر واریات و تلاش برای انجام صحیح امور هستند. برای این افراد، گذشته هرگز تمام نمی‌شود. آنها در چک کردنهای مکرر، درگیر تصحیح گذشته‌اند و این فشار، مدام در حال افزایش است. با نگاهی به دیدگاه زمان مطرح شده توسط زیمباردو و بوید (1999) که شامل گذشته منفی،¹ گذشته مثبت،² حال جبرگرا،³ حال لذت‌گرا،⁴ آینده⁵ و آینده متعالی⁶ است و با توجه به اینکه این پژوهشگران دیدگاه گذشته منفی و حال جبرگرا را با آسیب‌شناسی روانی مرتبط دانسته‌اند (سورد، و همکاران،⁷ 2013)، می‌توان رویکرد خصمانه و وحشی نسبت به زمان را با دیدگاه گذشته منفی مرتبط دانست. گذشته برای این افراد همواره منفی و آکنده از خطاهای گوناگون است. همچنین حال جبرگرا نیز می‌تواند با گذر تند زمان مرتبط باشد؛ زیرا برای این افراد، زمان حال چیزی جز اجبار به انجام امور تکراری نیست و در نتیجه، زمان همیشه به سرعت در گذر است. درگیری با زمان، جنگ مداوم با آن و تلاش فرساینده برای غلبه بر گذر تند زمان، در کنار احساس بی‌کفایتی مداوم در کنترل و تسلط بر زمان، قسمت عمده زندگی افراد وسواسی را شامل می‌شود. دستیابی به درک جامعی از درگیری افراد وسواسی با زمان و یافتن راه‌هایی برای تعدیل آن می‌تواند تغییراتی در روند مشکل درمانی این بیماران فراهم آورد.

محدودیتها و پیشنهادها

نمونه‌گیری در دسترس، مهم‌ترین محدودیت پژوهش حاضر بود. با انجام پژوهشهای بیشتر در حیطه ادراک زمان در افراد مبتلا به اختلال وسواسی - جبری می‌توان به دیدگاه جامع‌تری در این زمینه دست یافت. توصیه می‌شود در پژوهشهای آتی، ابعاد بیشتری از ادراک زمان در این افراد مورد شود. هنجاریابی پرسشنامه TMQ در نمونه ایرانی و اجرای فرم کامل این پرسشنامه در افراد مبتلا به اختلال وسواسی - جبری و افراد بدون اختلال می‌تواند اطلاعات بیشتری را در این زمینه فراهم آورد. همچنین مقایسه ادراک زمان در افراد مبتلا به اختلال وسواسی - جبری با سایر اختلالات نیز می‌تواند اطلاعات مفیدی را در اختیار متخصصان این حوزه قرار دهد.

-
1. Past-Negative
 2. Past-Positive
 3. Present-Fatalistic
 4. Present-Hedonistic
 5. Future
 6. Transcendental-Future
 7. Sword, Sword, Brunskill & Zimbardo

منابع

- اصفهانی، علی؛ محمدباقر کجیاف و محمدرضا عابدی (1393). «تأثیر درمان دیدگاه زمان بر شدت علائم وسواس و اجبار». *روان‌شناسی بالینی*، ش 6(24): 33-40.
- انجمن روانپزشکی آمریکا (1394). *راهنمای تشخیصی و آماری اختلال‌های روانی*. ویرایش پنجم. ترجمه فرزین رضاعی و همکاران. تهران: ارجمند، چاپ دوم.
- ایزدی، راضیه؛ محمدرضا عابدی و معین سمانه (1391). «بررسی ساختار عاملی، پایایی و اعتبار نسخه فارسی پرسشنامه وسواسی جبری و تکوور». *اندیشه و رفتار*، ش 7(26): 57-67.
- پورفرج عمران، مجید؛ عباس بخشی‌پور و مجید محمودعلیلو (1395). «مروری بر نظریات آسیب‌شناسی روانی شناختی و مدل‌های فراشناختی برای اختلال وسواس فکری- عملی». *تعالی بالینی*، ش 5(1): 16-34.
- عزیزاده فرد، سوسن؛ حسن احدی، حسن عشایری و حسین اسکندری (1389). «مقایسه اثربخشی استعاره‌های زبان اول و زبان دوم در فرایند استعاره‌درمانی افراد دوزبانه مبتلا به افسردگی». *روان‌شناسی بالینی*، ش 2(6): 73-88.
- منصور، بهاره؛ شهین نعمت‌زاده و آریتا افراشی (1396). «فراگیری استعاره‌های حرکتی زمان در کودکان فارسی‌زبان». *زبان‌شناخت (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)*، ش 8(2): 137-162.
- نظری، محمدعلی؛ صدیقه فرقانی بناب و جلیل باباپورخیرالدین (1395). «آیا افراد کهنسال از گذر زمان ادراک متفاوتی دارند؟ یک مطالعه مقایسه‌ای از نظر سن و جنس». *سالنامه*، ش 11(4): 80-89.
- Abramowitz, J.S.; S.M. Blakey, L. Reuman & J.L. Buchholz (2017). "New Directions in the Cognitive-Behavioral Treatment of OCD: Theory, Research, and Practice". *Behavior Therapy*, doi:10.1016/j.beth.2017.09.002.
- Alizadehfard, S.; H. Ahadi, H. Ashayeri & H. Eskandari (2010). "Comparing of First and Second Language Metaphors' Efficiency for Metaphor Therapy in Bilingual with Depression Disorder". *Journal of Clinical Psychology*, 2(6): 73-83. [Persian]
- Allman, M.J.; T.B. Penney & W.H. Meck (2016). "A Brief History of the Psychology of Time Perception". *Timing & Time Perception*, 4: 299-314.
- American Psychiatric Association (2015). **Diagnostic and statistical manual of mental disorders, fifth edition: DSM-5**. Washington DC: American Psychiatric Press.
- Berlin, H.A.; T. Edmund & E.T. Rolls (2004). "Time perception, impulsivity, emotionality and personality in self-harming borderline personality disorder patients". *Journal of Personality Disorder*, 18(4): 358-378.
- Block, R.A.; P.A. Hancock & D. Zakay (2000). "Sex differences in duration judgments' meta-analytic review". *Memory and Cognition*, 28(8): 1333-1346.

- Christensen, L.B.; R.B. Johnson & L.A. Turner (2011). **Research Methods, Design, and Analysis**. Pearson Education, Inc.
- Drake, L.; E. Duncan, F. Sutherland, C. Abernethy & C. Henry (2008). "**Time perception and correlates of wellbeing**". *Time Society*, 17(1): 47-61.
- Esfahani, M.; M.B. Kajbaf & M.R. Abedi (2015). "**The Effect of Time Perspective Therapy on Severity of Obsession and Compulsion Symptoms**". *Journal of Clinical Psychology*, 4(24): 33-40. [Persian]
- Grondin, S. (2010). "**Timing and time perception: A review of recent behavioral and neuroscience findings and theoretical directions**". *Attention, Perception & Psychophysics*, 72(3): 561-582. doi:10.3758/APP.72.3.561.
- Hauser, D.J.; M.S. Carter & B.P. Meier (2009). "**Mellow Monday and furious Friday: The approach-related link between anger and time representation**". *Cognition and Emotion*, 23(6): 1166-1180.
- Izadi, Z.; M.R. Abedi, & S. Moien (2013). "**Factor Structure, Reliability and Validity of Vancouver Obsessional Compulsive Inventory (VOCI)**". *Thought & Behavior in Clinical Psychology*, 7(26): 57-67. [Persian]
- Kent, L.; G. Doorn, J. Hohwy & B. Klein (2019). "**Bayes, time perception, and relativity: The central role of hopelessness**". *Consciousness and Cognition*, 69: 70-80.
- Liu, J. & H. Li (2019). "**Interactive effects of trait and state anxieties on time perception**". *Acta Psychologica*, 195: 64-70.
- Mansoori, B.; S. Nematzadeh & A. Afrashi (2017). "**The Acquisition of Spatial Metaphors of time in Persian Speaking Children**". *Language Cognition, Institute for Humanities & Cultural Studies*, 8(2): 137-162. [Persian]
- Matlock, T.; M. Ramscar & L. Boroditsky (2005). "**On the experimental link between spatial and temporal language**". *Cognition Science*, 29, 655-664.
- Nakagawa, A.; N.C. Olsson, Y. Hiraoka, H. Nishinaka, T. Miyazaki, N. Kato, E. Nakatani, M. Tomita, K. Yoshioka, S. Murakami & S. Aoki (2018). "**Long-term outcome of CBT in adults with OCD and comorbid ASD: A naturalistic follow-up study**". *Current Psychology*, <https://doi.org/10.1007/s12144-018-9952-1>.
- Nazari, M.A.; S. Forghani Bonab & J. Babapour Kheireddin (2016). "**Different Perceptions of Time Passage among Older People: A Comparative Study in Terms of Age and Gender**". *Salmand: Iranian Journal of Ageing*, 11(1): 80-89. [Persian]
- Pourfaraj Omran, M.; A. Bakhshipour & M. Mahmoud Alilou (2016). "**A review article about cognitive and meta-cognitive psychopathological approaches in obsessive - compulsive disorder**". *Clinical Excellence*, 5: 16-34. [Persian]
- Przepiorka, A. (2012). "**The Relationship Between Attitude Toward Time and the Presence of Meaning in Life**". *International Journal of Applied Psychology*, 2(3): 22-30. DOI: 10. 5923/j.ijap.20120203.02

- Rees, C.S. & R.A. Anderson (2014). "A review of metacognition in psychological models of obsessive-compulsive disorder". *Clinical Psychologist*, 17(2): 1-8.
- Rodriguez, M. (2005). **Time estimation and hand preference**. Ph.D. dissertation. University of central Florida, Orlando, Florida.
- Ruscher, J.B. (2011). "Moving forward: the effect of spatiotemporal metaphors on perceptions of grief". *Social Psychology*, 42(3): 225-230.
- Ryu, V.; S. Kook, S.J. Lee, K. Ha & H.S. Cho (2015). "Effects of emotional stimuli on time perception in manic and euthymic patients with bipolar disorder". *Prog Neuropsychopharmacol Biol Psychiatry*, 56: 39-45.
- Skapinakis, P.; D.M. Caldwell, W. Hollingsworth, P. Bryden, N.A. Fineberg, S. Salkovskis, N.J. Welton, H. Baxter, D. Kessler, R. Churchill & G. Lewis (2016). "Pharmacological and psychotherapeutic interventions for management of obsessive-compulsive disorder in adults: a systematic review and network meta-analysis". *Lancet Psychiatry*, 3: 730-739. S2215-0366(16)30069-4
- Sobol- Kwapinska, M. & F.H. Nosal (2009). "Howe does one conceive time? Measurement by means of time metaphors questionnaire". *Polish Psychological Bulletin*, 40(3): 121-129.
- Sousa, M.V.G.; V.H. Bastos, D. Gupta & S.M. Orsini (2019). "Teixeira, Impaired decision-making and time perception in individuals with stroke: Behavioral and neural correlates". *Revue Neurologique*, 175(6): 367-376.
- Sword, R.M.; R.K.M. Sword, S.R. Brunskill & P.G. Zimbardo (2013). "Time Perspective Therapy: A New Time-Based Metaphor Therapy for PTSD". *Journal of Loss and Trauma: International Perspectives on Stress & Coping*, DOI:10.1080/15325024.2013.763632
- Thordarson, D.S.; A.S. Radomsky, S. Rachman, R. Shafran, C. Sawchuk & A.R. Hakstian (2004). "The Vancouver Obsessional Compulsive Inventory (VOCI)". *Behavior Research and Therapy*, 42: 1289-314.
- Thorsen, A.L.; S.J. Wit, F.E. Vries, D.C. Cath, D.J. Veltman, Y.D. Werf, B. Hansen, G. Kvale & O.A. Heuvel (2017). "The end phenotype of emotional regulation in obsessive- compulsive disorder(OCD)". *European Neuro psychopharmacology*, 27(6): 619.
- Trim, R. (2018). "Conceptual Conflicts in Metaphors and Figurative Language". *Metaphor and Symbol*, 33(4): 315-318.
- Ueda, N.; K. Maruo & T. Sumiyoshi (2018). "Positive symptoms and time perception in schizophrenia: A meta-analysis". *Schizophrenia Research: Cognition*, 13: 3-6.
- Vallet, W.; V. Laflamme & S. Grondin (2019). "An EEG investigation of the mechanisms involved in the perception of time when expecting emotional stimuli". *Biological Psychology*, 148.

- Van Beek, W.; H. Berghuis, A. Kerkhof & A. Beekman (2011). "**Time perspective, personality, and psychopathology: Zimbardo time perspective inventory in psychiatry**". *Time and Society*, 20(3): 364-374.
- Vez, S.; J. Köhli, B. Frey, D.A. Magezi, J.M. Annoni & J.M. Burgunder (2018). "**Auditory time perception in Huntington's disease**". *Neuro Psychologia*, 119: 247-252.
- Wittmann, M.; T. Vollmer, C. Schweiger & W. Hiddeann (2006). "**The relation between the experience of time and psychological distress in patients with hematological malignancies**". *Polliative and supportive care*, 4: 357-363.
- Zimbardo, P.G. & J.N. Boyd (1999). "**Putting time in perspective: A valid, reliable individual differences metric**". *Journal of Psychology and Social Psychology*, 77(6): 1271-1288.

